

SARBIEWO

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

SARBIEWO, dawny powiat płoński ziemi płockiej województwa mazowieckiego (ob. powiat płoński, województwo mazowieckie) / dekanat płoński diecezji płockiej (ob. dekanat płoński północny diecezji płockiej), kościół parafialny pw. św. Stanisława, prezbiterium, pierwsze przęsło, ściana północna i zespół zacheuszków, polichromia renesansowa (dwufazowa)

Datowanie (z fazami)

ok. 1522 i ok. 1549

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

kolatorzy parafii i świątyni, m.in. Mikołaj Ćwikliński herbu Nałęcz i Stanisław Sarbiewski herbu Prawdzic

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

nieznani, zapewne związani z ośrodkami w Płocku lub Warszawie

Historia powstania

Drewniana świątynia parafialna konsekrowana 1522, zbudowana najprawdopodobniej z fundacji dwóch rodzin szlacheckich: Ćwiklińskich herbu Nałęcz i Sarbiewskich herbu Prawdzic. Polichromia, najprawdopodobniej wykonana w całym wnętrzu prezbiterium i korpusu nawowego, pochodzi z ok. 1549 r.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Kościół remontowany gruntownie w 1757 (wg protokołu wizytacji kanoniczej z 1775 r. już wtedy polichromie przysłonięte), 1838 (wyk. cieśla Kosiński), 1859-1862 (kier. Wojciech Wodzyński i Jaroszewicz), 1908-1912 i 1962-1964 i 1981. Relikty polichromii odsłonięte w 1987 r. w związku ze zmianą szalunku ścian wnętrza i przekazane do konserwacji Kazimierzowi Patejukowi z Warszawy, prace zabezpieczające połączone z częściową rekonstrukcją (miejscami wadliwą) wykonano w roku następnym. Ostatecznie odsłonięto tylko dolny fragment ściany północnej w pierwszym przęśle prezbiterium, poniżej oryginalnego otworu dawnej łoży kolatorskiej, oraz dwa zacheuszki na ścianie południowej: w drugim przęśle prezbiterium i pierwszym przęśle nawy bocznej.

Kompozycja / układ

Faza I: deski ściany pomalowane w dolnej strefie na kredowy kolor, na wysokości ok. 2 m przedzielone cynobrową linią, powyżej lekko czerwonawe zabarwienie, na tym tle rozmieszczone regularnie pionowe, trójdzielne pasy w tonacji cynobrowej, w środkowym uproszczone imitacje liniowe kamienia / marmuru (?). Po prawej stronie od portalu umieszczona na zatartym proscenium stojąca figura kobieca z nimbem, zwrócona $\frac{3}{4}$ w lewo, o formach obrysowanych czarnym konturem, ubrana w długą czerwonawą szatę o ostrych załamaniach rzutów materii i fałd oraz białe maforium, w rękach trzymany nisko przed sobą zarys oprawnej księgi – błędnie zrekonstruowana jako męska, z głową nienaturalnie skierowaną w prawo (św. Piotr?). Nimb i ręce z księgą częściowo przysłonięte przez elementy późniejszego portalu zakrystii.

Faza II: portal iluzjonistyczny obejmujący proste ciesielskie, profilowane obramienie: bo bokach profilowe w kolorze szarawym, od góry z pasem perełkowania, dwoma bocznymi fragmentami rozbudowanych gzymsów, z pasami i obrysem czernią, ze zrekonstruowanymi sumarycznie podwieszeniami ornamentalnymi z cynobrowymi kulkami; powyżej zestawione antytetycznie szarozielonkawe ryby o skręconych spiralnie ogonach i stylizowanych ornamentalnych głowach, na których siedzące w swobodnych poza putta zwrócone ku sobie, dmące w antykizujące trąby o zawiniętych półkolistych trzonach, we wnętrzach spirali przedstawienia heraldyczne, wadliwie zrekonstruowane, po lewej Podkowa (powinien być Nałęcz), po prawej nieczytelne (powinien być Prawdzic), z narożników obramienia wystają młode pędy z listkami (winorośli?); struktura zwieńczona ujętym wolułkami zacheuszkiem – w formie zielonej obręczy z białawym polem i czerwonym krzyżem greckim z rozszerzającymi się ramionami. Pozostałe dwa zacheuszki na tej samej wysokości, mniejsze, rozmieszczone nieregularnie, także wtórnie, na pionowych pasach.

Ikongrafia

Faza I: z uwagi na silne zatarcie oryginalnej warstwy malarskiej i duży stopień rekonstrukcji form przez konserwatorów nie jest możliwa identyfikacja postaci kobiecej – zapewne świętej lub prorokini starotestamentalnej. Umieszczenie jej przy wejściu do zakrystii mogłoby sugerować wizerunek św. Marii Magdaleny z naczyniem na wonności (?).

Faza II: portal prezentuje typowe cechy wzornikowej, południowoniemieckiej redakcji renesansu północnowłoskiego (lombardzkiego i podalpejskiego) z wykorzystaniem fantastycznych form animalistycznych (ryby-zwierzęta morskie) i ornamentalnych (wicie roślinne). Oba przedstawienia heraldyczne zostały odtworzone bez znajomości historii miejsca i godeł herbowych ówczesnych kolatorów świątyni: Ćwiklińskich z Czwiklina Wielkiego h. Nałęcz i Sarbiewskich h. Prawdzic. Godła te występują m.in. na ufundowanych do świątyni sarbiewskiej sprzętach: późnogotyckim drewnianym wieżowym *sacramentarium* (ob. w zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Płocku) i wspaniałej złotonej, gotycko-renesansowej monstrancji z 1549 r., dzieła warszawskiego złotnika Andrzeja Półtoraka (w zakrystii).

Analiza formalno-stylistyczna

Faza I polichromii w Sarbiewie jest utrzymana jeszcze w tradycji późnogotyckiej, sięgającej formalnie i stylistycznie jeszcze początku XVI w. Wskazuje na to użyciem elementów stylu łamanego w modelunku szaty i płaszcza figury kobiecej (św. Marii Magdaleny? – błędnie zrekonstruowanej jako męska). W malarstwie monumentalnym i tablicowym na historycznym Mazowszu ustąpiły one formom wczesnorenesansowym jeszcze przed połową XVI w., natomiast w snycerstwie utrzymały się co najmniej do lat 60. tego stulecia – świadczą o tym badania nad twórczością mistrza Jana Jantasa ze Starej Warszawy w całym regionie.

W fazie II, obejmującej iluzjonistyczną oprawę portalu zakrystii i zespół zacheuszków, anonimowy artysta posłużył się w kreacji odsłoniętych partii polichromii zestawem form wzornikowych o genezie południowoniemieckiej, czerpanych głównie z czołowych ośrodków regionu naddunajskiego: Norymbergi i Augsburga oraz Ratyzbony i Wiednia. Ten region inspiracji jest charakterystyczny dla źródeł całego malarstwa ściennego i tablicowego w Koronie (np. działalność m.in. Hansa Dürera w Krakowie i brata-cystersa Stanisława Samostrzelnika w Mogile), zwłaszcza w Wielkopolsce, na Kujawach i na Mazowszu, gdzie były one powszechnie wykorzystywane m.in. w dekorowaniu wnętrz świątyni: kolegiackiej w Uniejowie i farnej w Warcie, oraz w tzw. grupy pułtuskiej – w Pułtusku, Broku, Brochowie i Ciekusynie (zachowany relikwiarz) oraz we Włocławku, czy w świątyniach drewnianych w Czerniewicach i Boguszycach pod Rawą Mazowiecką.

Dwufazowa polichromia w Sarbiewie należy do najwcześniejszych dzieł malarstwa monumentalnego na historycznym Mazowszu i wykazuje ogólne zależności formalno-stylistyczne od datowanych wcześniej lub na ten sam okres, zachowanych fragmentarycznie partii malatur ściennych w prezbiterium kościoła kolegium mansonarzy pw. Krzyża Św. w Pułtusku (przed 1539) oraz wspomnianej świątyni par. w Czerniewicach (fazy II i III: 1. poł. XVI w.). Każdą z nich wykonał jednak inny artysta, co więcej stan zachowania oryginalnej warstwy malarskiej i stopień ingerencji konserwatorskich (często opartych na błędnych założeniach i interpretacji zabytku) w Sarbiewie wykluczają dalej idące dywagacje o miejscu pochodzenia ich autora.

Źródła i literatura przedmiotu

brak

Fotografie:

Sarbiewo, kościół par. pw. św. Stanisława, prezbiterium, ściana północna, odkryty iluzjonistyczny portal wejściowy zakrystii z trzema zacheuszkami, ok. 1550, wyk. niezidentyfikowany malarz renesansowy z Płocka lub Warszawy (atryb.), fot. MW, 2017

Sarbiewo, kościół par. pw. św. Stanisława, prezbiterium, ściana północna, iluzjonistyczny portal wejściowy zakrystii, zwieńczenie, z dwoma herbami fundatorskimi i zacheuszką, ok. 1550, wyk. niezidentyfikowany malarz renesansowy z Płocka lub Warszawy (atryb.), fot. MW, 2017